

Kőszeg Ferenc történetei (Kőszeg Ferenc: K. történetei)

Írta: Novák Attila

2009 július 20., hétfő 20:23

A könyv azért olyan egyedi és izgalmas, mert egyedülállóan őszinte képet nyújt a Kádár-rendszerről, sőt a rendszerváltás utáni időkkel is ilyen szellemben foglalkozik. Rövid történetekbe csomagol fontos témákat, így ezek önállóan, önmagukban is olvashatóak és értelmezhetőek, s nyugodtan ki is lehet ragadni őket a könyvből vagy Kőszeg történetfolyamából. A kis történetek nem egy teológiai vagy filozófiai fogalmat vizsgálnak meg, nem „Az Egy Igazságot” szolgálják sok aspektusból, akár ezer darabban is, hanem írója életének fontos, a köz érdeklődésére is igényt tartó részleteibe engednek bepillantást.

Az utóbbi évek egyik legjelentősebb könyvét adta ki a Magvető Kiadó az idén: az eredetileg a Magyar Narancsban megjelent K. történetei című, egyébként hektikusan megjelenő sorozatát Kőszeg Ferenc kötetté fejlesztette. Terjedelmesebb rész szól 1956-os szerepléséről, a röplapterjesztésről, majd a több hónapos, a Gyűjtőfogházban és máshol eltöltött időről, valamint elhunyt felesége, Fekete Éva utolsó hónapjairól is, az asszony küzdelméről a rákbetegséggel és a halállal. Ez a vég, mely a könyv utolsó fejezete, megindítja és egyben szomorúvá is teszi az olvasót, mert a halál ugyan eljön, de a feloldozás és a remény nem.

A könyv azért olyan egyedi és izgalmas, mert - bár az egyén szubjektivitásának a jogát maximálisan fenntartja - egyedülállóan őszinte képet nyújt a Kádár-rendszerről, sőt a rendszerváltás utáni időkkel is ilyen szellemben foglalkozik. Rövid történetekbe csomagol fontos témákat, így ezek önállóan, önmagukban is olvashatóak és értelmezhetőek, s nyugodtan ki is lehet ragadni őket a könyvből vagy Kőszeg történetfolyamából. A kis történetek nem egy teológiai vagy filozófiai fogalmat vizsgálnak meg, nem „Az Egy Igazságot” szolgálják sok aspektusból, akár ezer darabban is, hanem írója életének fontos, a köz érdeklődésére is igényt tartó részleteibe engednek bepillantást. Ezeket a részleteket pedig kizárólag Kőszeg sorsa, elbeszélő stílusa köti össze. A differentia specificát pedig az éppen aktuális történés nyújtja, de úgy, hogy Kőszeg ironikus, ám egyben igazságkereső szenvedélye, szókimondása biztosítja azt, hogy minden sztori a maga csupasz mivoltában is a teljességet modellálja, így válik minden egyes dirib-darab (hogy szép marxista kifejezéssel éljek) az intenzív totalitás „hordozójává”.

Sokat változott a szerző élete, de talán a legnagyobb fordulatot akkor vette, amikor 1970-ben (a 2006-ban elhunyt filozófus) Bence György kivette ötödik kerületi lakásának cselédszobáját, és odaszervezte vitatkozó barátait, Márkus György filozófus tanítványait, akikből az ún.

Lukács-óvoda tagjai kikerültek. A kor egyébként is a lakásszemináriumoknak kedvezett: Kőszeg részt vett Donáth Péter Attila úti lakásszemináriumain is. De ez az összejöveteli forma túllendült a politikai-ideológia határvonalakon (melyek akkor sokkal egyszerűbben voltak, mint ma). Nem csak exmarxisták, anarchisták és liberálisok rendeztek ilyeneket, hanem például a konzervatív Szilágyi Ernő is, és számos teológus (Somogy Győző és György, Vanyó László, Gajzágó Sándor és Márffy István) és egyéb értelmiségi látogatta ezeket a szemináriumokat. A totális diktatúra kicsit visszavonult, s bár a kontrollt fenntartva, meghatározott keretek között, de engedélyezte a szabadidő társas eltöltését. '68 gyermekei Kelet-Európában is kivették a részüket a szexuális forradalomból, bár a rezsim Kőszegék esetében nem mérte fel pontosan a helyzetet: a hatalomnak csalódnia kellett, hiszen a felfokozott magánélet nem a közélet és a politika helyett, hanem mellette volt jelen. Szeretkeztek és háborúztak. Pech.

Kőszeg személyiségéhez szorosan hozzátartozik az ellenzéki létélmény. Részben az előbb említett Bence-féle körből nőtt ki magát a későbbi „demokratikus ellenzék”, melynek következő formálódása a Charta '77 aláírása volt. A Charta '77-et cseh értelmiségiek bocsátották ki (242 aláírással), és az 1975-ös helsinki Európai Biztonsági és Együttműködési Konferencia alapelveit kérték számon a csehszlovák államon, ám közben még azt is deklarálták, hogy konstruktív dialógust óhajtanak folytatni a hatalommal. 1977. január 9-én 34 magyar értelmiségi fejezte ki szolidaritását a prágaiakkal, s ezt még több ilyen akció is követte: bár két év alatt többszázan írták alá a felhívást Magyarországon, de a komolyabb retorziók csak 1979-ben következtek be. Ennek következtében veszítette el Kőszeg is kiadói szerkesztői állását az Európa Könyvkiadónál.

Mindezek után következett 1981-ben a Beszélő indulása, illetve kicsit korábban történt még a SZETA (Szegényeket Támogató Alap) megalakulása is. Fontos ezeknek a kezdeményezéseknek az ellenzékiességét leszögezni, mert korunkban terjednek a rózsadombi paktumhoz hasonló összeesküvés-elméletek, melyek szerint az egész társaság Aczél György köpönyegéből bújt elő. Ezeket a nézeteket Kőszeg „nyilasoid” elképzelésnek nevezi - vele ellentétben én nem lennék ilyen szigorú, de az biztos, hogy a rendszerváltásban csalódott, az SZDSZ politikájával amúgy joggal elégedetlen emberek vetítik vissza csalódottságukat a múltra, és próbálják átírni azokat az időket, amikor az ellenzékiek tényleg őszintén hitték, hogy valamit politikailag is tesznek a posványos Kádár-kor felrázására. A népi-urbánus ellentét is vaskosan belejátszik ezekbe a stigmákba: a népiek „aczélozták” Kis Jánosékat, fordítva meg ment az antiszemitázás-fasisztázás - holott a nevető harmadik maga a szocialista állam volt. A tényleg meglévő szocializációs, felfogásbeli és mentalitásbeli eltérések, melyeket a magyar történelem jelentős különbségekké és szembenállássá formált, a tudatos manipuláció hatására még tovább mélyültek. Ezért pedig nagyon nagy kár.

Kőszeg valóban őszinte, ezért olyan témákat is gyakran és szívesen taglal, amelyeket mindenki - ki ezért, ki azért - igyekszik elkerülni. A könyv jelentős zsidó „színezettel” (stichhel) bír, s nemcsak Kőszeg saját, nyílt zsidó identitása kapcsán (anyai nagyapja zsidó szocialistaként menekült Magyarországra a mai Lettország területéről az 1905-ös forradalomban való részvétele miatt, apja Ukrajnában tűnt el munkaszolgálatosként), hanem betekintést nyerhettünk a Kádár-rendszer alatti zsidó félhivatalosság, fél-underground működésébe is. Scheiber Sándor professzor, az Országos Rabbiképző Intézet igazgató-főrabbijának széder estői ugyanúgy megjelennek, mint azok a „zsidó dilemmák”, melyek a Szabad Demokraták

Szövetségének elitjét foglalkoztatták az 1994-es, MSZP-vel való koalíciókötés előtt. A koalíciókötést amúgy Kőszeg azóta is bánja és ellenzi. „Right or wrong: my Party” - mondhatta (volna) Georg von Lukács után szabadon, és Kőszeg maradt a pártban, ami persze nem jelentett mást, mint azt, hogy demokrataként tiszteletben tartott egy többségi (demokratikus) vezetőségi döntést. Ugyanakkor az említett dilemmák akkor is valóságok voltak, ha eltekintünk az akkori Magyar Fórum-MIÉP-határvidéktől: Kőszeg szerint az SZDSZ alapító atyáinak többségének identitása, s a budapesti zsidó polgárság (mint szavazóbázis) jobboldaltól való féleleme is indokolta azt, hogy a szabaddemokraták 1994-ben végül koalíciót kötöttek az MSZP-vel.

Ám nemcsak azután történt mindez, hogy az SZDSZ-t antikommunista propagandával duzzasztották fel Magyarország második legnagyobb pártjává, hanem azután is, hogy Magyar Bálint személyesen jelentette ki: nem lesz koalíció a szocialistákkal. Ugyanakkor egy esemény alapos megértése a többes okok és motivációk feltárását igényli, s természetesen egyebek is vezettek az MSZP-SZDSZ kormány megalakulásához. Hiszen a jobboldallal való viszony jelentősen megromlott, azonkívül sokan érveltek még amellett, hogy az SZDSZ ne engedje az MSZP-t egyedül kormányozni, hanem inkább mintegy „belülről kontrollálja” a szocialistákat. Nyilván ilyen, s még egyéb indoklások is felmerültek - ám ezek között az előbb említett szempont, vagyis a jobboldaltól való félelem is hangsúlyosan jelen volt 1994-ben, akkor, amikor meghozták a végleges döntést.

Az önirónia Kőszeg fontos tulajdonsága. Könyvében egy helyen amiatt panaszkodik, hogy Csizmadia Ervin háromkötetes műve a demokratikus ellenzékéről azért jelenhetett meg csak 1995-ben, mert Haraszi Miklós szerint rontotta volna az SZDSZ választási esélyeit, ha kiderül, hogy az alapítók egykoron marxisták, baloldaliak, sőt: maoisták voltak. (Ami sok esetben persze igaz volt - ennek történetét Dalos György regényben dolgozta fel.) Kőszeg azonban nem nyugodott bele ebbe, mert ez az érvelés „riasztóan hasonlított az ismerős szocialista kiadói gyakorlathoz”. Ezért Kőszeg a Csizmadia által vele készített beszélgetés szövegét odaadta a Mozgó Világnak, mely végül 1993. áprilisában annak a felét le is közölte. „A Mozgó főszerkesztőjének, P.Szűcs Juliannának nagyon tetszett a cím („Nem akartam kimaradni a dologból” - N.A.): azt látta igazolva benne, hogy az ellenzékiek nem annyira elvből, mint inkább holmi társasági illemtörvény alapján lettek ellenzékiek. K. pedig úgy érezte magát, mint Grünné az 1948-as viccbe. Az ávosok némi ijesztgetés után ráveszik Grünnét, hogy a fiuk a jövőben ne csomagokat küldjön nekik Amerikából, hanem dollárt, amit majd a hivatalos árfolyamon be kell váltaniuk. Grünné boldogok, hogy kiengedik őket az Andrássy út 60-ból. - Te - mondja az asszony a férjének -, ezek egész nettek. Köszönj nekik úgy, hogy Szabadság! Hadd örüljenek.” (164.)

Nagyon fontos az, hogy Kőszeg nem hősként tekint önmagára: ami ezt szolgálhatná, az önapoteózis és az illegalitás heroizmusa, elmarad: mindez fel is oldódik az élettörténet egészében. Valamint azokban az esendőségekben, melyek leginkább a rá jellemző, nők iránti korlátlan és házasságokon túlnyúló vonzódásában nyilvánulnak meg, s melyek említése félreérthetetlenül utal arra, hogy szerzőnk korántsem szent. Az öniróniát ezzel kapcsolatosan sem kerüli: „Rádásul, ahogy a zárt mozgalmakban és a belterjes szubkultúrákban lenni szokott, a mozgalmi tevékenység minduntalan összekeveredett a szerelmi kalandokkal.”

A másik fontos jellemzője a visszaemlékezéseknek, hogy Kőszeg politikai szimpátiái és antipátiái sohasem feledtetik benne azt, hogy a más politikai platformon lévő ember is ember, és nem pedig megsemmisítendő tárgy. A vele akkor ellentétes oldalon álló Boross Péterről vagy Szokolay Zoltánról is ennek jegyében emlékezik meg, hangsúlyozva azokat a pontokat, ahol nem értenek egyet, de betartva azokat az etikai és diplomáciai formákat, melyekhez való ragaszkodás ilyen esetben illő. Sőt még volt követőivel, lehallgatóival, a pártállam belbiztonságának elvtársaival szemben sem él benne személyes bosszúvágy, bár a Kádár-rendszert szívből utálja. Inkább az igazság kimondásának vágya munkál a mondatokban, és talán annak tudása is, hogy az Állam mindenható mivolta ellenében a kisembert csak a hozzá, Kőszeghez hasonlatosak, a jogállamiságért szorgosan dolgozók védhetik meg.

Amúgy meg áll az, amit Kőszeg még 1957-re visszamlékezve írt le: „Zárkatársam nem tudta hová tenni, hogy nem szeretem se a kommunizmust, se a nácizmust.” Maradjon ez végszónak, s egyben nem csak könyve nagy tanulságának, de Kőszeg Ferenc irodalmi-szellemi-politikai „végrendeletének” is.

(Kőszeg Ferenc: K. történetei. Magvető, Budapest, 2009. 376 oldal, 2990 Ft.)